

Громадська організація

**ПРАВОВИЙ
СВІТ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**



**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

5-6 вересня 2014 р.

Дніпропетровськ

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ПІКЛУВАННЯ РОДИЧІВ АБО ОПІКУНІВ З ОБОВ'ЯЗКОВИМ ЛІКАРСЬКИМ НАГЛЯДОМ ЯК РІЗНОВИДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

ШПІЛЯРЕВИЧ В. В.

викладач кафедри кримінального права

Юридичний інститут

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Відповідно до положень закону України про кримінальну відповідальність до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, судом можуть бути застосовані такі кримінально-правові заходи безпеки як примусові заходи медичного характеру чи передача їх на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом. Так, ст. ст. 93, 94 КК України та ч. 1 ст. 19 закону України "Про психіатричну допомогу" від 22 лютого 2000 р. № 1489-III визначається, що до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у стані неосудності, обмеженої осудності чи у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання, суд може застосувати такі види примусових заходів медичного характеру [1, ст. 93, ч. 1 ст. 94; 2, ч. 1 ст. 19]:

- 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 2) госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом;
- 3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;
- 4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

На відміну від примусових заходів медичного характеру питанням можливості передачі психічно хворого на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом у кримінальному законодавстві України присвячується не так-то й багато положень. Зокрема, про цей захід згадується тільки у ч. 6 ст. 94 та ч. 3 ст. 95 КК України [1, ч. 6 ст. 94, ч. 3 ст. 95].

За своєю правовою природою піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом не є різновидом примусових заходів медичного характеру, що водночас й дозволяє відносити його до кримінально-правового інституту заходу безпеки як окремих самостійних заходів. Про самостійний характер піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом свідчить й те, що він може бути реалізований судом тільки тоді, коли не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворого примусових заходів медичного характеру, або у разі припинення застосування таких заходів з метою зміни психічного стану особи на краще [1, ч. 6 ст. 94, ч. 3 ст. 95]. Більше того, при передачі психічно хворої особи, яка вчинила те чи інше суспільно небезпечне діяння, на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом, обов'язок піклуватися про неї покладається судом не на психіатричний заклад, як це характерне для примусових заходів медичного характеру у разі їх застосування, а безпосередньо на родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом [3, п. 20].

Примусові заходи медичного характеру та піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом не слід ототожнювати із заходами чисто медичного (лікарського) характеру. Зокрема, від останніх такі різновиди кримінально-правових заходів безпеки відрізняються тим, що, по-перше, вони застосовуються до особливої категорії осіб – психічно хворих правопорушників, і, по-друге, реалізуються такі заходи виключно на підставі рішення суду.

Найбільш дискусійними у теорії кримінального права залишаються питання, пов'язані зі з'ясуванням того, чи наділені примусові заходи медичного характеру та піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом елементами кари і чи виступають вони формою реалізації кримінальної відповідальності?

Зокрема, що стосується першої проблеми, то з цього приводу на науковому рівні виробилося дві діаметрально протилежні точки зору. Так, одні учені [4] вважають, що такі заходи

наділені елементами кари, інші [5; 6], навпаки, це заперечують. З цього приводу варто зазначити, що саме позиції тих учених, які схвалюють некаральний характер кримінально-правових заходів безпеки в цілому, слід підтримати, оскільки, як правильно зазначає М. І. Хавронюк, досліджуючи інститут заходів безпеки, елемент кари характерний тільки для покарання, а у заходах безпеки він відсутній, так як останні безпосередньо спрямовані на усунення у особи, яка вчинила те чи інше суспільно небезпечне діяння, передбачене відповідною статтею Особливої частини КК України, наявного у неї "небезпечного стану" [7, с. 5], а не на відплату такої особи за вчинене нею діяння.

Щодо співвідношення примусових заходів медичного характеру та піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом із формами реалізації кримінальної відповідальності необхідно зауважити наступне. Формою кримінальної відповідальності примусові заходи медичного характеру слід вважати тільки тоді, коли вони застосовуються до обмежено осудної особи. Оскільки у такому разі суд, прийшовши до висновку про доцільність застосування до неї примусових заходів медичного характеру, робить про це відмітку в резолютивній частині обвинувального вироку, а не виносить окремого процесуального документу, зокрема, ухвалу суду (постанову судді). В усіх інших випадках, як абсолютно слушно зазначають з цього приводу В. О. Меркулова та І. І. Митрофанова, ніякої мови про якісь форми реалізації кримінальної відповідальності не може бути [8, с. с. 140, 141; 9, с. 241].

Аналогічно слід сказати й про такий захід як піклування родичів або опікунів під обов'язковим лікарським наглядом. Зокрема, забезпечує реалізацію кримінальної відповідальності такий різновид кримінально-правових заходів безпеки лише у випадку, коли не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене відповідною статтею Особливої частини КК України, примусових заходів медичного характеру. Якщо ж на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом така особа передається після того, як до неї припинено застосування примусових заходів медичного характеру, такий захід не виступає формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки застосовується на підставі винесеної судом ухвали (суддею постанови).

Застосування судом до особи примусових заходів медичного характеру чи передача її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом як різновидів кримінально-правових заходів безпеки можливе виключно за наявності фактичних та юридичних (нормативно-правових) підстав. При цьому слід відмітити, що серед фактичних підстав реалізації зазначених вище заходів доцільно, у свою чергу, виокремлювати основну та додаткову обов'язкову фактичні підстави їх застосування. Роль основної фактичної підстави відіграє саме те суспільно небезпечне діяння, яке вчинене особою. Додатковою обов'язковою фактичною підставою їх застосування до відповідної особи є наявність психічної хвороби чи іншого психічного розладу [279 (10), с. 12], які констатуються судово-психіатричною експертною комісією та знаходять своє закріплення в обґрунтованому висновку.

Поряд із фактичними підставами застосування примусових заходів медичного характеру слід відрізнити й фактичні підстави продовження їх застосування. Так, як свідчить судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах, продовження застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється за заявою адміністрації медичного закладу, що надає особі відповідну допомогу, з долученням до неї у якості додатку висновку комісії лікарів-психіатрів (висновку військово-лікарської комісії у разі звільнення від покарання за хворобою засуджених військовослужбовців) [11, с. 254], який підтверджує факт наявності у такої особи психічної хвороби чи іншого психічного розладу, внаслідок чого вона ще потребує подальшого надання їй амбулаторної психіатричної допомоги чи перебування у психіатричному закладі.

У категорію юридичних (нормативно-правових) підстав, що забезпечуватимуть законне застосування до психічно хворої особи примусових заходів медичного характеру чи передачу її судом на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом, необхідно включати:

а) статті Загальної частини КК України, які не тільки містять вказівку на такий (-і) захід (-и), а й регламентують інші питання, які мають значення для правильної кваліфікації вчинене-

ного кримінального правопорушення (інститут стадій вчинення злочину, множинності, співучасті тощо);

б) статті Особливої частини цього ж Кодексу, які регламентують вчинене винним діяння як протиправне й суспільно небезпечне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341 – III // ВВР. – № 25 – 26. – 2001. – ст. 131.
2. Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000 року № 1489-III // ВВР. – № 19. – 2000. – стаття 143.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 3 червня 2005 р. “Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах : 1963-2008 рр. – Вид. п’яте зі змінами та доповненнями. – Х., 2009. – С. 18-31.
4. Багрий-Шахматов Л. В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. – Одесса, 2000. – 412 с.
5. Келина С. Г. Наказание и иные меры уголовно-правового характера // Государство и право. – № 6. – 2007. – С. 51-58.
6. Ной И. С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве. – Саратов, 1962. – 156 с.
7. Хавронюк М. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають. – Юридичний вісник України. – № 22 (935). – 2013. – С. 5.
8. Меркулова В. О. Кримінальна відповідальність : окремі теоретичні та соціально-правові аспекти. – Одеса, 2007. – 225 с.
9. Митрофанов І. Кримінально-правові засоби впливу в механізмі реалізації норм, що встановлюють покарання за вчинення злочинів // Право України. – № 7. – 2012. – С. 239-245.
10. Щедрин Н. В. Меры безопасности как средство предупреждения преступности : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юрид. наук. – Екатеринбург, 2001. – 34 с.
11. Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах : офіц. вид. ; відп. ред. П. П. Пилипчук. – К., 2008. – 608 с.

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

АНАЛІЗ НОВОГО КПК УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

БЛАЖЕНКО В. П.

магістр

Інститут права

Міжрегіональної Академії управління персоналом

м. Київ, Україна

Демократизаційні процеси України йдуть шляхом від декларативних гасел до реальних змін і здійснюються через прийняття ряду законів, у яких знайшли подальший розвиток механізми вдосконалення інститутів демократії.

Незалежність суду – це необхідна передумова винесення судом правосудного рішення. Тому проблема вдосконалення правосуддя в контексті реформування кримінально-процесуального законодавства набуває надзвичайної актуальності [1].

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, єдності думок щодо визначення поняття «правосуддя» не існує. Новою залишається і проблема дослідження впливу КПК 2012 р. на рівень його здійснення в Україні.

Отже, на основі вищенаведених дефініцій поняття, норм Конституції України, «правосуддя» можна визначити як нормативно врегульовану діяльність суду щодо здійснення судової влади, зміст якої полягає в розгляді і вирішенні по суті у встановленій процесуальній формі підвідомчих суду справ за допомогою цивільного, господарського, кримінального, адміністративного судочинства.

13 квітня 2012 р. Верховна Рада України ухвалила новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який покликаний ввести нові стандарти правосуддя. Сьогодні суспільство очікує від нового КПК України саме забезпечення належного рівня правосуддя [2, с. 1-6].

Відповідно до судової статистики 2010-2012 рр. невелика кількість виправдувальних вироків не свідчить про високий рівень досудового слідства, а лише вказує на те, що вітчизняне судочинство всіляко намагається уникнути їх постановлення.

Новий КПК України надає судам інструменти для здійснення правосуддя. Зокрема, такими інструментами є:

• Впровадження нової категорії «кримінальні правопорушення», яка буде поділятися на злочини та кримінальні проступки за критерієм тяжкості. У процесі дізнання здійснюватиметься розслідування кримінальних проступків, а під час досудового слідства – розслідування злочинів.

• Ліквідація можливості повернення справи на додаткове розслідування.

• Скасування необхідності прийняття постанови про порушення кримінальної справи.

Вдосконалення системи застосування запобіжних заходів, введення такого запобіжного заходу, як домашній арешт та визначення тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу, що застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м’яких запобіжних заходів не зможе забезпечити належну поведінку підозрюваного або обвинуваченого [3, с. 130].

Запровадження інституту присяжних та детальний опис провадження у суді присяжних (останній складатиметься з двох професійних суддів та трьох присяжних).

Поява поняття «повідомлення про підозру». Змісту письмового повідомлення про підозру, а також порядку і строкам його вручення окремо присвячено главу 22 КПК України.